

TÜSKÉS ANNA

Kéziratok és kéziratos bejegyzések a jászói premontrei prépostság könyvtárában*

A jászói premontrei prépostság XVIII. századi alapítású könyvtárának miscellanea anyaga legnagyobbbrészt ma is a könyvtár dísztermében kutatható; egy kisebb rész a turócszentmártoni (Martin) Szlovák Nemzeti Könyvtár Irodalmi Gyűjteményébe került a XX. század folyamán, feltehetőleg 1945 után, ismeretlen időpontban. A könyvtár dísztermének végén álló katalógusszekrény tartalmazza a teljes állományt leíró kéziratos katalógust, amely 1897-ben készült a Budapesti Egyetemi Könyvtár főkönyvtárosa, Kudora Károly (1851–1916) irányításával.¹ A kutatást segíti, hogy a katalóguslapok szkennelve elérhetők.² E kéziratos katalógus viszonylag könnyű eligazodást ad az állományban, ugyanakkor nincs benne arról információ, hogy mi került át Turócszentmártonba.

Tanulmányom célja bemutatni a kéziratok tartalmi és műfaji sokszínűségét és felhívni a figyelmet a megnyílt kutatási lehetőségekre. 2021 nyarán Ambróz Martin Štrbák apát engedélyével és Veronika Timuľáková könyvtáros segítségével négy napot kutathattam a könyvtárban. Sajnos a két félállású könyvtáros csak nagyon lassan halad a könyvtár katalógizálásával; magyarul egyikük sem tud, viszont nagyon segítőkészek. Szelestei Nagy László 2008 augusztusában (Bartal Károly Tamás akkori, jelenleg nyugalmazott apát idején) egy hallgatói csoportjával járt a jászói könyvtárban, hogy felmérje az állományt és a további teendőket. Egy hétig dolgoztak ott; az állományról Szelestei Nagy jegyzeteket készített, de ezeket nem publikálta, mivel akkor az állományvédelem és a segítségnyújtás volt a cél. A templomtoronyban tárolt köteteket lehordták, polcra rakták, a restaurálandó kötetekre felhívták a figyelmet.

* Jászó = Jasov, Szlovákia. Köszönöm a kutatás engedélyezését Ambróz Martin Štrbák apát úrnak, a könyvek tanulmányozásában nyújtott segítséget Veronika Timuľáková könyvtárosnak és kollégáinak, a prépostság történetéről folytatott beszélgetéseket Banyko Attila Joachim atyának.

¹ A könyvtár történetéről lásd Tüskés Anna (2022), Janzenista és janzenista vonatkozású könyvek a jászói premontrei prépostság könyvtárában, *Irodalomtörténeti Közlemények* 126, 5. 660–690. <https://doi.org/10.56232/itk.2022.5.05>.

² Digitalizálva: <https://piwigo.kniznice.eu/>.

A XVIII. század második és a XIX. század első felében két könyvtárhoz kapcsolódik a könyvtár és a miscellanea gyűjtemény kialakítása: a könyvtáros, jogász, történész és levéltáros Mallyó József (1744–1818) először az 1772–1780 közötti időszakban irányította a könyvtár működését.³ A rend 1802-es visszaállítása után rövid ideig még Mallyó, majd 1805-ben Koritsnyák Jakab (1778–1846) volt a könyvtáros, aki igyekezett az állományt rendezni és gyarapítani.⁴ Az állomány fő forrása az elhunyt papok hagyatéka, illetve a premontrei iskolák diákjainak ajándékai voltak.

*Irodalmi élet Jászón
a XVIII. század második és a XIX. század első felében*

A könyvtár Magyar Nemzeti Levéltárban őrzött, 1787-es abolíciós könyvjegyzéke több szépirodalmi művet tartalmaz;⁵ a kor bestsellere, Fénelon *Télemakhosza* például öt szerzetes könyvei között szerepel.⁶ A pontos kiadás ritkán meghatározható, de így is jól jelzi az irodalom jelenlétét az akkor Jászón élt tizenegy kanonok személyi könyvtárában. A legtöbb könyvvél bírós Meszessy Domonkos (1748–1811) alperjelnek volt a legnagyobb irodalmi könyvgyűjteménye. A latin auktorok közül Horatius, Vergilius, Ovidius, Terentius, Juvenalis, Martialis, Catullus, Lucanus, Seneca és Cicero művei dominálnak nála;⁷ az ógörög szerzők közül megtalálható Homéros.⁸ A neolatin írók közül Erasmus-kiadások, Angelo Poliziano levelei, Pietro Bembo *Carmina*, John Barclay *Argenis* című regénye, Paul Aler, Maciej Kazimierz Sarbiewski, Jean de Bussièrès és Pierre-Juste Sautel költe-

³ SZINNYEI József (1902), *Magyar írók élete és munkái*, 8. kötet, Budapest, Hornyánszky. 460–461; Ordo Canonorum Regularium Praemonstratensium Castrum Jászó (1902), *A jászóvári premontrei kanonokrend jubileumi névtára történeti bevezetéssel 1802–1902*, Budapest, Stephaneum. 322.

⁴ SZINNYEI József (1899), *Magyar írók élete és munkái*, 6. kötet, Budapest, Hornyánszky. 1018–1019; ORDO 1902: 326.

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár C szekció 103 Helytartótanácsi Levéltár. Számvevőség, Alapítványi Ügyosztály. A felosztott magyarországi kolostorok leltárai, 35. doboz, Premontrei kolostorok, Jászó (a továbbiakban: MNL C 103, 35. d.), Inventur Nro 17, 286–320.

⁶ 288v 1 tomo Telemachus latinus; 300r 1 Thelemachus; 305v 2 Fenelonii Telemachus; 308v 1 Fenelonii Thelemachus, 314v 1 Illmi Rra D. K. Fenelonii Telemachus.

⁷ Például 287r 1 Tomo Marii Nizolii Thesaurus Ciceronis, 287v 1 tomo V[alerius]: Martialis Opera, 288r 3 tomi Classici Auctores, Rethorica, Poesis et Syntaxis, 2 tomi Seneca Opera, 1 tomo Epistolas Ciceronis ad Atticum, 1 tomo Vigili Aeneis, 1 tomo Valerius Max. Carminae dedictae, 288v 2 tomi Horatii Opera, 1 tomo Juvenalis, 1 tomo Horatii Tursolini Particulo linguo latino, 1 tomo Terentii Comediae, 1 tomo Ovidii Epistolae Heroidum, 1 tomo Vigiliae Rethorum et Somnia Poetarum, 1 tomo Lucani Pharsalia, 1 Orationes Ciceronis selectae, 289r 1 tomo Ovidii Epistolae Tristium, 289v 19 tomi Auctores classici Amstelodami aediti.

⁸ 288r 2 tomi Homeri Opera.

ményei vannak jelen.⁹ A folyóiratok közül járt neki a Molnár János Mihály szerkesztette *Magyar könyv-ház*.¹⁰

A szerzetesek között a második legfiatalabb és legrövidebb ideje rendbe lépett személynek, a harmincegy éves Bednarics Pálnak (1756–[1803?]) ugyancsak gazdag könyvgyűjteménye volt, amelyben az irodalmi művek között a latin és neolatin auktorok domináltak.¹¹ A České Budějovicéből származó Vatzek Károly (Carolus Waczek, 1747–1840) jászói konventi tag könyvvállományára ugyanez jellemző.¹² A legkevesebb könyve Leopold Stöhr emeritus priornak volt, de szerepelt köztük Fénelon *Télemakhos*án kívül két Voltaire-kötet.¹³ A háromszéki származású Fehér Gábor (Gabriel Fehér, 1743–1820) jászói konventi tag, aki később igazgató Rozsnyón, a gimnáziumban, ugyancsak latin és neolatin szerzőket olvashatott.¹⁴

A premontrei szerzetesek XVIII. században domináló prédikatori tevékenységének¹⁵ eddig vizsgált kiemelkedő példája Evermodus Brauner premontrei szerzetesnek a rudnoki Szent Anna Társaság megalakulása napján, Szent Fülöp és Jakab apostolok ünnepén, 1754. május 1-én mondott német nyelvű beszéde.¹⁶ A XVIII. század második felének kiemelkedő ünnepe volt Sauberer András (1700–1779) apát 1776-os aranymiséje, amelyen számos köszöntőbeszéd és költemény hangzott el.¹⁷ Kazinczy Ferenc részt vett ezen az ünnepségen,¹⁸ s később, a feloszlítás után, 1787 októberében is járt

⁹ 288r 1 tomo Bembi Carmina, 1 tomo Joan Burclai Argenis, 1 tomo Erasmi Rot Epistolae, 1 tomo Pauli Aler Poesis varia, 289r 1 tomo Sarbievii Opera Lyrica, 1 tomo Joan: Busszerat Scanderbegus Poema, 289v 1 tomo Lusus Allegorici, 1 tomo Angeli Politiani Epistolae.

¹⁰ 289r 4 tomi Magyar könyv Náz I. Szabó.

¹¹ 296r 4 Ovidii Nasonis Opera oratoria, 1 Horatii Flacci Opera oratoria, 1 Jacobi Balde Opera poetica oratoria, 297r 1 Jacobi Balde Opera Poetica Oratoria.

¹² 303v 1 Ciceronis Epistolae, 1 Ciceronis Orationes, 1 Desiderii Erasmi Roter. Epistolae, 304r 1 Publici Nason Ovidii Trist., 1 Virgilius Opera.

¹³ 305v.

¹⁴ 313v 1 Ersami Roterdami Adagia, 314r 9 M. T. Ciceronis Opera omnia cum Commentariis, 315r 1 Senecae Tragoediae cum notis The. Annaei, 1 G. Terrentii chartaginensis Comedio, 1 Gartialo latino orationis Horatii Turelini, 1 M. T. Ciceronis Epistolae ad familiares, 3 Marci T. Ciceronis Orationes omnes, 1 Q. Horatii Flaccii opera denuo emendata.

¹⁵ MACZÁK Ibolya (2022), A premontreiek és a 18. századi magyarországi prédikációirodalom. In KARA Anna – KUSLER Ágnes (szerk.), *900 éves a premontrei rend: Tanulmányok a rend magyarországi történetéről, kulturális és művelődéstörténeti jelentőségéről*, Gödöllő, Magyar Premontrei Cirkária. 89–98.

¹⁶ SZELESTEI N. László (2015), *Szent Anna tisztelete Magyarországon a barokk korban*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport. 24.

¹⁷ Az ünnepségről és Csák Gellért beszédéről: MENYHÁRT Ágnes (2019), Boldog szerencsés órában, üdöben, örvendetes Jubilaemos esztendőbe született... Sauberer András, jászói prépost köszöntése 1776-ban. In ERDŐDI Alexandra Anita – FINTA Mária Anna – MOLNÁR Annamária – VIRÁG Csilla – VRABÉLY Márk (szerk.), *KOR/TÁRS – Kapcsolat, háló(zat) és közösség az 1800 előtti Európában: Fiatalok Konferenciája 2018*, Budapest: reciti. 111–129.

¹⁸ „Négy esztendővel ezelőtt 1775ben láttam Jászon a’ Sauberer András Praemonstratensis Szerzetbeli Prépost’ Jubiléumát, melly eggyzersmind az általa épített pompás ház’ és Templom’

Jászón.¹⁹ A XIX. század elején is fennmaradt a kapcsolat Kazinczy és Jászó között: a két periódusban könyvtárosi tisztséget ellátó Mallyó híreket közölt a *Hazai Tudósítások* *Leveleiben*, ami kapcsán Kazinczy Ferenc levelet írt neki és barátságát kérte 1808-ban.²⁰

A prédikátori tevékenység mellett a pedagógusi is megjelent a XVIII. század utolsó negyedében: 1776-tól tanítottak a rozsnyói gimnáziumban. A XIX. századi újraalapítás feltételeként a korábbinál erőteljesebb tanári szerepvállalást várt el I. Ferenc király. A jászóvári premontrei kanonokrend tagjai három gimnáziumban – 1802-től Kassán és Rozsnyón, majd 1808-tól Nagyváradon is – magas szintű poétikai és retorikai oktatást folytattak és számos tehetséges diákot neveltek, képeztek az évtizedek alatt.²¹ A hatodik osztály volt az úgynevezett „poéták osztálya”, ahol főként latin költészet volt a tananyag: „Költészettannak általános és részletes szabályai. Idejártak a szemelvények fejtegetése, emlézése, iskolai és házi gyakorlatok.”²² Kiemelkedő tanár volt a kluknoi (Szepes vármegye) származású Hamrák Pál (Kluknó, 1780 – Kluknó, 1831) premontrei pap, főgimnáziumi tanár, költő, aki 1809–1812-ben Rozsnyón, 1813–1815-ben Kassán volt gimnáziumi tanár, 1816-ban pedig gimnáziumi igazgatóként működött Rozsnyón. Nyomtatásban is megjelent műve.²³

Jelentős tanár volt a Gyöngyösről származó Cservenicz Antal (1792–1843) premontrei kanonok, költő, aki 1816-ban a rozsnyói gimnáziumban, 1819-ben Lőcsén, 1820-ban ismét Rozsnyón, 1825-ben Kassán tanított, majd 1829-ben a felsőbb kollégiumban tanított és a főgimnázium igazgatója lett Nagyváradon. Ünnepi alkalmakra költött ódái közül három megjelent nyomtatásban.²⁴

örömnapja is volt, láttam a tűzi-mesterséget, hallottam az ágyúzásokat, részt vettem az ebédben, a 'táncban'" KAZINCZY Ferenc (2016), *Az én életem. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek*. In DEBRECZENI Attila (szerk.), *Kazinczy Ferenc összes művei. Elektronikus kritikai kiadás*, https://doi.org/10.5484/Kazinczy_Ferenc_muvei.

¹⁹ Lásd például Török Lajosnak innen keltezett levelét.

²⁰ Váczy János (s.a.r.) (1894), *Kazinczy Ferenc levelezése*, V. kötet, Budapest, MTA. 405.

²¹ A jászóvári premontrei kanonokrend nagyváradai főgimnáziumának értesítője, A jászóvári premontrei kanonokok kassai Főgimnáziumának értesítője, Tudósítvány a jászóvári premontrei kanonokrend rozsnyói nagy-gymnasiumáról.

²² *Érdemsorozata a premontrei kanonok rend nagyváradai katolikum főgymnasiumában tanuló ifjuságnak 1863/4 tanév második felében*, Nagyvárad, Tichy, 1864. 43.

²³ *Encomiasticon, quod ill. ac rev. dno Andrae Zasio praelato, dum sacerdocii sui jubilaum ageret, in contestationem veri amoris cecinit*, Cassoviae, 1815.

²⁴ *Ode festivis honoribus magn. ac rev. d. Danielis Udránszky, cath. eccl. Scepus. canonici, dum per liter. distr. Cassov. superior. stud. dierektor renunciaretur, dicata*, Cassoviae, 1826; *Ode ill. ac rev. dno Joanni Hám, episcopo Szatmáriensi ab A. Cr. can. reg. praem. et II. human. professore in devotissimi cultus et pietatis testimonium oblata*, Pestini, 1827; *Honoribus illustr. ac rev. dni Aloysii Richter, occasione solemnis in castro Jászó ingressus*, N.-Varadini, 1830.

Szidor Antal József (Jolsva, 1794 – Jászó, 1874) Jászón 1810-ben lépett a rendbe; először konviktusi felügyelő volt Kassán, majd Rozsnyón, 1822-től Lőcsén, 1827-től Kassán; 1843-tól Nagyváradon tanár és igazgató.²⁵ Számos latin verse jelent meg nyomtatásban. A latin költészet mellett magyar költők munkáit is bevitte óráira; sokat dolgoztatta hatodikos tanítványait magyar nyelven. Kedves tanítványa volt Szabó István (Veszprém, 1801 – Kazár, 1892), akinek korán felismerte tehetségét:²⁶ Baróti Szabó Dávid verseinek kiadásával ajándékozta meg, az ógörög nyelv és irodalom tanulására bízta és a havonta megjelenő magyar nyelvű *Tudományos Gyűjtemény* (1817–1841) című folyóirat olvasását ajánlotta, amelyből tanítványa megismerhette Vörösmarty, Toldy, Bajza műveit. Szabó később a görög klasszikusok szövegeinek prózai és verses fordításaival vált ismertté. Szidor tanítványai közül ugyancsak kiemelkedik Mindszenty Gedeon (Jolsva, 1829 – Eger, 1877) későbbi plébános, költő, aki az utolsó három gimnáziumi osztályt Nagyváradon nagybátyja, Szidor felügyelete alatt végezte, aki nagy hatással volt költői tehetségének fejlesztésére.

A csehországi Kolínban született Klabavszky Kohauth Venczel (Wenceslav Kohauth, 1803–1867) premontrei kanonok; a „musatisztelet”, azaz „költés tudomány” tanára volt 1828–1831 között a rozsnyói,²⁷ 1832-től 1834-ig a nagyváradi gimnáziumban;²⁸ 1834-től préposti titkár Jászón, 1836–1842 között a kassai főgimnázium tanára,²⁹ s 1865-ben vonult nyugállományba. Két nyomtatásban megjelent műve a kassai időszakára esik.³⁰ A legnagyobb kéziratos anyag tőle származik a jászói vegyes gyűjteményben.³¹

Meghatározó volt a jászói születésű Fedák Ferenc Orbán (Jászó, 1814 – Jászó, 1874) premontrei pap, költő tanári tevékenysége is. 1832-ben lépett be a jászóvári premontrei rendbe, négy év múlva ünnepélyes fogadalmat tett, majd 1838-ban szentelték pappá. 1839-ben gimnáziumi tanár volt

²⁵ *Érdemsorozata* 1864: 38–41. További állomáshelyei: 1852: Kassán, 1853: Eperjesen, 1862–65: nyugdíjazásáig Kassán gimnáziumi igazgató, majd visszatért Jászóra.

²⁶ Kovács Anna (1993), *Egy literátor Kazáron: A Homér-fordító Szabó István élete, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*, 18. 209–222.

²⁷ *A rozsnyói kath. főgymnasium értesítője az 1881/2-dik tanévről*, Rozsnyó, Kovács, 1881. 21.

²⁸ *Érdemsorozata* 1864: 34; *ORDO* 1902: 336.

²⁹ *A jászóvári premontrei kanonokrend kassai főgimnáziumának évi jelentése az 1895-96. iskolai évről*, Kassa, Ries, 1896. 413.

³⁰ *Tisztelet-dall méltóságos nagy-károlyi gróf Károlyi Lajos úrnak... abauj vármegye főispányi székébe... igtatására a' kassai kir. fő gymnasium által*, Kassa, Werfer Ny., 1841; Wenceslav KOHAUTH (1840), *Compendium universae geographiae, Cassoviae*, Typ. Werfer.

³¹ A cigány nyelv tanuláshoz és a cigány népköltészethez kapcsolódik két kézirata: *Tentamen condiscendae Lingvae Hingaricae; Excercitatio Lingvae Zingaricae*, 1821. Kéziratos történeti munkája: *Series et Historia Parochorum et Parochiae Jászó-Mindszentensis*, 1849.

Rozsnyón, 1843-ban a humaniőrak tanára és hitszónok ugyanott, 1847-ben Kassán; 1850-ben az újonnan átalakított kassai gimnáziumban a latin és magyar nyelvet tanította, 1854-ben Eperjesen a magyar irodalomtörténetet és történelmet. Egy latin és két magyar nyelvű ünnepi költeménye, illetve egy imádságos könyve jelent meg nyomtatásban.³²

A XIX. század második felében és a XX. század elején is folytatódott jelentős irodalmi és irodalomtörténeti tevékenység Jászóváron; ennek kiemelkedő példája Tompa Mihály (1817–1868) hagyatéka, Horváth Balázs (1858–1913) és Mécs László (1895–1978) munkássága. A református Tompa Mihály halála előtt itt helyezte el hagyatékát, amelyet rendelkezése szerint ötven év múlva, 1917–1918-ban bontottak fel.³³ Horváth Balázs premontrei pap, kassai főgimnáziumi tanár Baróti Szabó Dávid és Batsányi János munkásságának kutatója volt; az ő hagyatékában került a jászói könyvtárba, majd onnan Martinba Batsányi és Baumberg Gabriella levelezésének egy része.³⁴ Az 1918-ban Jászóváron pappá szentelt Mécs László a felvidéki premontrei gimnáziumok megszűnése után jászóvári könyvtáros, majd 1920–1929 között nagykaposi plébános volt; 1945-től Magyarországon élt.³⁵

Konkrét személyhez köthető gyűjtemények

Három konkrét személyhez köthető kéziratos anyagrész azonosítható a jászói miscellanea anyagban; közülük Kohauth Venczelé a legterjedelmesebb;³⁶ Kruppay János Krysostom (1791–1852) kanonoké és Mallyó Józsefé ennél jóval kisebb mennyiség.³⁷

³² *Ode honoribus ill. ac rev. d. Dominici e com. Zichy de eadem et Vásonkeő, episcopi Rosnaviensis, munus suum a. 1841. die 30. Maii solemniter capessentis, Rosnaviae, 1841; Dalkoszo-rú, melyet nagys. jeszeniczei Jankovits Antal urnak, tek. Gömör és Kis-Hont törv. egyesült vármegyék főispán-helyettesi székébe 1844. tavaszutó 20. történt beiktatása ünnepélyén a rozsnyói kir. gymnasium tisztelettel nyújtott, Rosnaviae; Zengzet mélt. és főtiszt. kisaponyi Bartakovics Adalbert urnak, rozsnyói megyés püspök tiszteletére főpásztori székébe ünnepélyes beiktatása alkalmával, a rozsnyói kir. közélettanodától szentelve, Sz. Iván hava 24. 1845-ben; Imádd az Istent. Imádságos könyv a keresztény kath. ifjúság számára, Kassa, 1850.*

³³ PATONAI Anikó Ágnes (2020), Két ünnep: Tompa Mihály születésének századik évfordulója és hagyatékának felbontása 1917-ben és 1918-ban. In KAPPANYOS András (szerk.), *Üdvözlét a győzőnek: Tanulmányok 1918 mikrotörténelméről*, Budapest, BTK, 399–415.

³⁴ DONCSEZ Etelka (2013), Szkíta Horatius és bécsi Sappho: Előtanulmány Batsányi János levelezésének kritikai kiadásához, *Irodalomtörténeti Közlemények* 117, 3. 310–311 (281–318).

³⁵ KARA Anna (2021), A Mécs-hagyaték és versadatbázis a Gödöllői Premontrei Apátság Levéltárában, *Fórum* 23, 2. 55–78; TURBULY Éva (2022), Versek illegitimitásában: Mécs László elrejtett és megtalált versei Csornán és Sopronban. In KARA–KUSLER 2022.

³⁶ SZINNYEI 1899: 694–695.

³⁷ SZINNYEI József (1900), *Magyar írók élete és munkái*, 7. kötet, Budapest, Hornyánszky. 348–349.

Mallyó József

A **Misc. 32.** colligatum Mallyó József vegyes gyűjteménye (*Varia Collectanea Josephi Mallyó*) a jászó apátsághoz kötődő nyomtatott és kéziratos költeményeket tartalmaz. A két kéziratos mű közül az első Mallyó József névnapijára készült, a másik Pál András aranymiséje alkalmából (1809, szerzője Bezegh András).

Kruppay János Krysostom

Kruppay János Krysostom (1791–1852) premontrei kanonok a nagyváradai gimázium 6. osztályát tanította 1815–1819 között.³⁸ Az ő hagyatékából került a könyvtárba a Misc. 10., amely többek között tartalmazza a Louis-Alexandre de Launay (1753–1812) diplomata, kém száműzetésben írt *Fragment de Polybe* [*Polybios töredéke*] című, 1806-ban Londonban megjelent, forradalom- és Napóleon-ellenes szatírját, amelynek semmi köze Polybios görög történetíró munkásságához.³⁹ A mű történeti háttérében az áll, hogy a Cynoscephalae csata (i. e. 197) után, V. Philippos Ázsia összes királyával koalíciót akart létrehozni a rómaiak megtámadására; követeket küldött Nagy Antiochoszhoz a Róma elleni szerződés megkötése céljából. Hannibál, aki akkor Antiochos udvarában tartózkodott, behívták a Tanácsba. A „töredék” Hannibál teljes beszédét és Polykratés titkos tanácsos, Antiochos kabinettitkárának beszédét tartalmazza, valamint azt a választ, amelyet Kallisthenész adott erre az utolsó beszédre. Kruppay vagy más olvasó az egyik oldal alján megadta a mű korabeli olvasatát: a rómaiak a franciák; Flaminius Bonaparte Napóleon; Philippus I. Ferenc osztrák császár; Carthago Anglia; Hannibál Frederick William Brunswick herceg.

Ugyancsak Kruppay hagyatékából került a könyvtárba a Misc. 22., amely latin nyomtatott költeményeket tartalmaz, és három kéziratos bejegyzést. Az első kéziratos bejegyzés szorosan kapcsolódik az első nyomtatványhoz, amely Fába Simon (1731–1801) prépost-kanonok költeménye (*Carmina edita per Michaellem Tertina*, Cassoviae, Landerer, 1799): Bieleck László (1744–1807) piarista tanárnak az ex librissel szemközti üres oldalra bejegyzett költeménye Fába művét és kiadóját, Tertina Mihály (1750 k. – 1808) főgimnáziumi tanárt magasztalja (*Ad M. Tertina Editor Foebae*), amelynek első fele megjelent nyomtatásban a *Magyar Kurir* 18. számában 1801-ben. A colligatum tartalmazza a név nélkül megjelent, de egy példány kéziratos rájegyzése nyomán Somssich Lázár (?–1807) császári és királyi udvari tanácsosnak tulajdonított *Epistola jesuitae hungari ex inferno ad ex-jesuitam hungarum in vivis existentem scripta* (1791) [*Egy pokolbeli magyar jezsuita*

³⁸ *Érdemsorozata* 1864, 27–28.

³⁹ A műről: Jules-Albert DE FOUCAULT (1954), Polybe contre Napoléon, *Bulletin de l'Association Guillaume Budé* 4, 2. 72–82. <https://doi.org/10.3406/bude.1954.4607>

levele egy még élő magyar exjezsuitának] című nyomtatványát,⁴⁰ amelynek utolsó oldalára egy olvasó feljegyezte erősen negatív véleményét a műről és szerzőjéről: „Fanatica / Stulta Nugatoria / Sarcastica satyra / Libertini Protestanti / Contra verae Religion / [...]” [Fanatikus / együgyű haszontalanság / szarkasztikus szatíra / protestáns libertinusok / az igaz vallás ellen / <...>]. A költemény Martinban őrzött (JAS810 R-758) kéziratos változatának lábjegyzetei némileg eltérnek a nyomtatott változattól: az első felfedi, hogy „pokolbeli magyar jezsuita” Iváncsics János (1722–1784) nagyszombati fizikatanár. A harmadik kéziratos szöveg Jedlicska Antal (?–1813) kanonok, nagyváradai rektor *Carmen in laudem cujusdam poetae* című költeménye a kötet utolsó oldalaira bemásolva, amely az elsőhöz kapcsolódik: Szerdahegyi György Alajost magasztaló és Tertina Mihály-ellenes, 1800-ban Nagyváradon kiadott szatíra.

Kohauth Venczel

Kohauth Venczel költészeti gyűjteménye (Annalecta Poetica 1–2) a Misc. 12.-ben számos XIX. század eleji világi témájú nyomtatványt tartalmaz (például *Hasznos Mulatságok* néhány példánya, Berei Farkas András *Triumviri* című műve),⁴¹ azonban két kéziratot is közéjük kötöttek: egy magyar és egy latin ódát, amelyet 1832-ben Kohauth nagyváradai tanársága végén búcsúztatóul írt neki L. A. monogramú diákja, illetve Hankovits Christophorus. A magyar vers L. A. monogramja mögött Ambrus József rejlik; ez a két év múlva nyomtatásban megjelent mű címlapjáról derül ki,⁴² de Kohauth a kéziratos változatot illesztette a gyűjteménybe. Ezen kívül a „Rule, Britannia!” című brit hazafias dal magyar fordítása, az angol himnusz eredeti szövege és magyar fordítása szerepel kéziratban a nyomtatványok között.

Kohauth költészeti gyűjteménye folytatódik a Misc. 31. kötetben, amelynek első két darabja szorosan kapcsolódik a jászói apátság történetéhez: az első az 1802-es visszaállítás alkalmából a kassai Landerer nyomdában kiadott nyomtatvány, a *Restitutio praepositurae Jaszouiensis*. A mű szerzőjét a címlapon D. I. F. monogrammal jelzik, de a név kéziratos kiegészítése felfedi kilétét: Fridrichovszky József (1760–?) pap, költő. A tíz „szimbólum”-ból álló emblematikus költemény mindegyik egysége három tagból áll: imago, lemma, explicatio. A képi ábrázolások ugyan hiányoznak, de

⁴⁰ A Somssichnak tulajdonításhoz lásd DÖRNYEI Sándor – SZÁVULY Mária (összeáll.) (2007), *Régi Magyar Könyvtár III/XVIII. század, 2. kötet: 1761–1800*, Budapest, OSZK. 343, nr. 3660.

⁴¹ KNAPP Éva (2022), *Triumviri: Egy ismeretlen Berei Farkas András-kiadvány*. In Csörsz Rumen István (szerk.), *Doromb 10*. Budapest, Reciti. 313–319.

⁴² AMBRUS József (1834), *Búcsúszó Klobusiczky Kohauth Venczel úrhoz, a nagyváradai kir. gymnasiumban a költészet rendes oktatójához oskolatársai nevében*, Nagyvárad, Tichy. Más búcsúztató is megjelent ebből az alkalomból, többek között Biró Antal és Khor Ferdinand tollából.

a szöveg leírja ezeket: Symbolum I. Cygnus ante mortem canens [hattyú énekel a halála előtt]. Lemma: Concordi voce canebas. Symbolum II. Phoenix in nido emoriens renascitur [haldokló fénix a fészékében újjászületik]. Lemma: Franciscus reddidit orbi. Symbolum III. Opalus albam repercutiens lucem [fehér fényt visszaverő opál]. Lemma: Ablue nigrorem. Symbolum IV. Aquila biceps Imperatoriae Dignitatis Insigne expansis aliis [a kétfejű sas, a császári méltóság jelvénye másokra is kiterjed]. Lemma: Alis tutatur, et arcet. Symbolum V. Noe sacrificium offerens [Noé áldozata]. Lemma: Sanctas procedit ad aras. Symbolum VI. Palladium e coelo delapsum [Pallas Athéné szobra az égből leereszkedik]. Lemma: Numinis in templum. Symbolum VII. Cynosura nautis inter fluctus officiosa [a Kis Medve csillagzat a tengerészeket irányítja a hullámok között]. Lemma: Orta Tibi Cynosura Cohors. Symbolum VIII. Turris fortitudinis bellico adparatu munita [hadi előkészületekre megerősített torony]. Lemma: Moenia sunt AQUILAE. Symbolum IX. Columba ad arcam rediens cum ramo Olivae [a galamb csőrében olajággal visszatér Noé bárkájához]. Lemma: Jurgit Concordia plures. Symbolum X. Sol radios spargens [a Nap sugarait szórja]. Lemma: Proieit Arce iubar. A második jászói vonatkozású nyomtatvány Meszessy Domonkos konventi tagnak, alperjelnek (subprior) Sauberer András (1700–1779) apát pappá szentelésének 50. évfordulója (aranymiséje) alkalmából írt ódája 1776-ból. A további alkalmi költemények nem kapcsolódnak a jászói apátsághoz; kéziratos közülük Maffeo Vegio (1407–1458) *Aeneis*-folytatásának részlete. A lapok közé betett két különálló papírlap fizikai („A testek szabad eséséről, vagyis az egyenletesen gyorsított mozgásról”) és költészettani (Máriássy György *chronosticonja*) iskolai feladatokat tartalmaz.

Kohauth költészeti gyűjteménye folytatódik a Misc. 38. kötetben, amelynek jelentős kéziratos darabja a kiemelkedő tanáregyéniségek között már említett Szidor József premontrei noviciusnak Zasio András (?–1816) jászói prépost jubileumára 1815-ben írt emlékdala (*Carmen memoriale*); Komen-dó Jánosnak Fuchs Ferenc (Fuchs Xavér Ferenc, 1744–1807) egri érsekké beiktatása alkalmára (1804. november 3.) írt és előadott, *Daphnis* című, hatszereplős (Alexis, Dámon, Amyntas, Thyrsis, Menalkas, Mopsus) magyar pásztorjátéka; valamint Csáky István főispáni kinevezése alkalmára szerzett *Pásztori-Dall* (1827. szeptember), amelyet két premontrei növendék – Pongrácz Mihály (1800–1879) és Varró Mihály – költött.

Ugyancsak Kohauth Venczel hagyatékából került a könyvtárba a Misc. 13., amely 26 nyomtatványt tartalmaz; ezt a végére kézzel bejegyzett svéd-csepp-recept (*Recipe pro tinctura Svecica*) miatt említem meg, amelynek forrása Fuchs Ferenc 1804-ben megjelent *Ars longaevae vitae per medicam corporis, et animae curam, quam quisque sibi debet ex lege rationis practicae, praecipiente animae, et corporis culturam* [*A hosszú élet művészete*

a test gyógyításán és a lélek gondozásán keresztül, amelyet mindenki magának köszönhet a gyakorlati ész törvényéből, megőrizve a lélek és a test kultúráját] című könyve (614–615. oldal).

Kohauth Misc. 40.-ben kezdődő beszédgyűjteménye (*Annalecta Oratoria*) változatos alkalmakon elhangzott beszédek tartalmaz, például nyomtatásban Máriássy Józsefné Fáy Eszter fölött 1812-ben mondott halotti beszédét és Marczinkegy Elek (1790 k. – ?) festő olaszországi tanulmányútra való támogatáskérését (1826), illetve kéziratban a Zasio András apát aranymiséje alkalmából elhangzott verses beszédet.

A martini Szlovák Nemzeti Könyvtár őriz két további Kohauth-gyűjteményt, amelyeknek nagyon vegyes a tartalma. A JAS810 R-758 tartalma: Kohauth Venczel 1827-es könyvlistája; vegyes költemények, például a víz és bor párbeszéde (*Dialogus aqua et vini*), *Aldozat az szüzeknek mellyen az hozzájuk való nagy szeretetből tettek* N. N. 1820, *Tisztelet a kassai szüzeknek hozzájuk való nagy szeretetből 1822 esztendőben* N. N. által, *A kassai szépek classificatioja* kivonatban 1822-ben, *A nagyváradi dámáknak viselt dolgairól vitéz versezet*, *Búban merült szegény parasztnak éneke*, *A menyei dieta vagy az istenek osztozása*, *Tolvaj Isten vagy Crimen Raptur*, *Az alvó Fáni felett*, *N. fürödése*, *A parókás német*, *Szakállas farkas: vagyis az az Izé ami a halhatatlan érdemű Ovidiust hazájából kimarta*, *A cigányok eredete*; prózai szövegek, például *A magyar urfi a la mode*, *A németet ha mindjárt hajjonfogva húzzák is, mégsem megy menyországba*, *A szerelem lerajzolása*. A gyűjtemény számos forrásból táplálkozik, például Csokonai Vitéz Mihály verseinek részleteit is megtaláljuk köztük. *A Tzigány*-vers jórészt megegyezik a Zöld Codex és a Szatmárnémeti Gyűjtemény szövegével, *A Reggel* a Zöld Codex és a Convasatum Quid (a kevély) típusába tartozik, de azokhoz képest is nagyon töredékes; új változatot nem képeznek az ismert forrásértékű másolatokhoz képest, de mindenképpen regisztrálandók.⁴³ Az mindenestre figyelemre érdemes, hogy éppen két ritkán másolt versről van szó, s mindkét esetben a Zöld Codex jelenti a rokonságot; ki tudja milyen úton jutott a másoló e szövegekhez.

Kohauth Venczel másik Martinba került gyűjteményének (JAS810 R-759) tartalma: *Carmina*: latin és német alkalmi költemények: névnapi köszöntők, epigrammák 1798–1825. *Prosa*: latin és magyar névnapi köszöntők premontrei rendtagoknak tanítványaiktól és rendtársaiktól, premontrei gimnáziumok püspöki látogatásakor elhangzott beszédek 1824–1833. *Epitaphiologia*: általános (például feleség, szűz, jótevő, kutya) és egyes személyek (például Robespierre, Agricola, 49. II. József, 48. Zsigmond király, 50. II. Frigyes király, 51. Ovidius, 76. Horváth Vencel premontrei [+ Lőcse, 1822. júl. 19.], 77. Thököly Imre, 78. II. Rákóczi Ferenc, 79. Bercsényi

⁴³ Köszönöm Debreczeni Attila segítségét a kézirat elemzésében.

Miklós stb.) latin sírfelirata, néhol a forrás megjelölésével: Agricola sírfelirátát Daniel Georg Morhof (1639–1691) német író és tudós *Opera Poetica* című művéből vette. Ezen ismert sírfeliratokon kívül mára elpusztult szövegeket is megörökített Kohauth a következő részben: *A rósnyai temető kertben válogatva kisedett sírírások töredékjei*: Schmidt Pál, Schmidt Antal, Ujházy József, Kulich Dávid, Markó József, Mudrány András, Fialka Lajos, Markó György stb. Épületfeliratok, például a jászói premontrei templom hajójában; latin logógrifek.

Személyhez nem köthető tematikus gyűjtemények

Verses gyűjtemények

A colligatum elé kézzel írt tartalomjegyzék jó példája a Misc. 4. *A Csinosb Literatura Remekei* cím alatt felsorolt hét egység, amely 1791 és 1832 közötti magyar és német nyomtatványokat tartalmaz; feltehetőleg Koritsnyák köttette össze őket műfaji hasonlóságuk miatt: 1. *A két özvegy: vígjáték* (Marosvásárhely, 1832); 2. *Szillfried és Brunzwick krónikái*; 3. *Argirus királyfi története*; 4. *Appolonius királyfi krónikája*; 5. *Asszony törvénye: egy szatíra* (Miskolc, 1820); 6. *Apreckaszion versben Szent Franz Xav. nat. patron napján* (Pozsony, 1791); 7. *Lustiger Schnick Schnack* (Wien, 1800).

Tematikus csoportosítás figyelhető meg a Misc. 8.-ban, amely Károlyi József (1768–1803) főispán személyéhez kapcsolódó nyomtatott és kéziratos műveket tartalmaz, így például a piarista Valla (Forgáts) Jácint (1752–1814) Károlynak ajánlott ódája nyomtatványát (1787).⁴⁴ A colligatum végén kéziratos latin költemény áll: a Károlynak Szatmár vármegye örökös főispánjává történő kinevezése alkalmából 1794-ben írt vers a piarista Hannulik János Krizosztomtól (1745–1816), az Római Árkádia Tudóstársaság tagjának tollából származik.⁴⁵ Az elégia megjelent nyomtatásban Pesten 1794-ben, de kéziratos formában is terjedt.

A Misc. 25. colligatum 1805–1851 között megjelent latin, magyar, német, szlovák, horvát és szerb nyelvű alkalmi nyomtatott költeményeket tartalmaz. A példányok fontosságát többek között az adja, hogy az anonim vagy monogrammal megjelent versek alá egykorúan bejegyezték a szerző nevét: F. S. Paulik, Hrihorius Tarkovics, azaz Tarkovics Gergely (1744–

⁴⁴ *Ode, Mars, et Minerva, Illustr. Dnum comitem Jos. Károlyi, de Nagy-Károly, contentione inter se facta, sibi vindicant*, Nagy-Károly, 1787.

⁴⁵ [Joan. C. HANNULIK] [1794], *Elegia ad excellentissimum comitem Carolum Zichy de Vásonykő... dum inaugurationem supremi comitis provinciae Szathmariensis... com. Josephi Károlyi auctoritate regia praestaret...* Pesthini, Typ. Patzkó.

1841) görögkatolikus püspök. Az egyetlen kéziratoss mű a Szecey Mátyást (Szetsey Mathias) köszöntő 1827-es költemény virágkoszorúban.

A Martinba került könyvek teljesen kéziratossak. Kiemelkedik közülük a 182 oldalas *Mezei Virágok* (koszorúba kötözte egy ifjú 1835 Jászón, JAS064), amelynek szerzője egy jászói diák lehetett. A verseket három könyvbe rendezte: I. Elegy verseket; II. Keservek; III. Népdalok, Balladák.

*Kizárólag Jászóhoz és a premontrei rendhez
kapcsolódó gyűjtemények*

A Martinba került könyvek közül a JAS378 a premontrei rend reguláját, a JAS609 jászói események kapcsán mondott beszédeket (például a nemzeti őrsereg zászlójának felszentelése 1848-ban, Scitovszky 1853-as visitációja, Danielik János prépost 1860-as Szent István-napi beszéde Budán), költeményeket, színdarabokat tartalmaz. Az utóbbi végén az angol viasz receptje (*Englische Vixhez megkivántatott szerek*) áll:

1. 6. lat Elefant csontpor	6 Kr.
2. 6. lat. szirup per 2 Kr.	12 Kr.
3. 2. lat vitriol per 2 Kr.	4 Kr.
4. Faolaj	3 Kr.
5. 1. Iceze ser	a-.

Színlapok

A Misc. 34. colligatum kéziratoss része két színlap: az 1816. január 28-án a kassai növendék papság által előadott magyar (*Scipio álma*) és német (*Leichtsinn und gutes Herz*) nyelvű egyfelvonásos darab szereposztása és az előadás során elhangzó ének szövege.

Iskolai feladatok

Iskolai feladatot tartalmaz a Misc. 43. és 44.: az előbbi költészetit (*Exercitium Poeticum Paraenesis ad Poetas*), a második pedagógiát (*Materia Examinis Publici ex Paedagogi et Methodica in V. Conventu Jaszoviensi 1820*). A nyomtatott dicsőítő költeményeket tartalmazó Misc. 52.-ben található kéziratoss lapon Joannis Stupák *Odae Saphicaeja* olvasható.

A szemelvénykönyv (livre d'extrait) műfajába tartozik a Misc. 45., amelyben sírversek (epitaphium), épületfeliratok (inscriptiones castelli), találós kérdések (találós mesék), logogrifek (logogrifi), gyászversek, versidézetek (például Batsányi) egyaránt megtalálhatók. A könyv végén rövid feljegyzések találhatók az 1832–1838 közötti időszakból. Az ismeretlen tulajdonos feljegyezte például, hogy 1834. október 15-én földrengés volt Jászón, november 13-án tűzvész. Sajnos az 1897-ben az első kötéstábla bal

felső sarkába beragasztott ex libris eltakarja a talán possessort tartalmazó feliratot, viszont látható maradt két pecsét, amely a család címerét tartalmazza.

Vegyes anyagok gyűjteménye

Vegyes anyagot tartalmaz a Misc. 46., amelyben egyaránt található a Martini-
novics-per ítéletét tartalmazó 1795-ös pesti Landerer nyomtatvány, mint iskolai költészeti feladat kézirata és Árvai Janka József rimaszombati evangélikus templomban elmondott 1818. szeptember 9-i prédikációja. Hasonlóan vegyes tartalmú a Misc. 47., amelynek egyetlen kéziratos darabja a Pyrker János László egri érseket dicsőítő költemény, ismeretlen szerzőtől, feltehetően 1826-os kinevezése alkalmából. Az ugyancsak vegyes tartalmú Misc. 49. tartalmaz Napóleont dicsőítő latin verset (*Bonaparte heroicus Gallia Civis Carmine republicano celebratus ad Hungaro poeta*); iskolai költészeti feladatokat (többek között Ardényi László rozsnyói diáktól 1824-ből és 1828-ból); Bernáth Miksa László (1764–1829, 1817-től jászói prépost) jászói apát névnapjára köszöntő verseit latin és magyar nyelven, különböző évekből (például Kohauth Vencel Bernáth apátot dicsőítő latin költeménye 1825-ből és egy kabalisztikus dal [*Carmen cabalisticum*]); a csallóközi Olgyán 1797-ben kelt iskolai értekezést a hazafiságról; fogalmazást arról, hogy „mint lehetünk jók és boldogok”; illetve latin nyelvű teológiai disszertációt a kegyelemtanról. Az utóbbi Hajnalkőy János „Dissertatio Theologica: De Gratia efficaciaci in aeternum primo, Anet. P. Casparo Segovia e S. J.” című munkájának harminchat oldalas kézirata.⁴⁶ A keletkezés dátuma a kézirat első és utolsó oldalának tanúsága szerint 1773 áprilisa. A szerzőről a disszertáció utolsó oldalán egy másik kéztől származó bejegyzés közli, hogy Hajnalkőy tornai plébános, rozsnyói teológus, aki több nyelven beszél.⁴⁷ Ezen adatok alapján a szerző azonosítható azzal a Ioannes Hajnalkőyvel, aki 1770–1774 között a római Collegium Germanicum et Hungaricum diákja volt,⁴⁸ ahonnan hazatérve először tornai (Turňa nad Bodvou), majd 1775-ben barkai (Bôrka) plébános lett. A mű ugyan nem foglalkozik külön a janzenisták kegyelemtani nézeteivel, de tanúsítja, hogy a gratia efficax kérdése a XVIII. század második felében is aktuális volt Jászáron.⁴⁹

⁴⁶ Misc. 49. Dátumjelzés a kézirat első oldalán: „Descripti Ao 1773 mense Aprili”, a végén: „Hanc Centrum numeri constantem Dissertatione de gratia efficaciaci finivi die 29a Aprilis 1773”.

⁴⁷ „Scriptor Dissertationis Huius est Parochus Tornensis Hajnalkövi. Theologus Rosnensis, ubi Doctissimus, plurium linguarum gnatus, mature terris ereptus.”

⁴⁸ Andreas VERESS (1917), *Fontes Rerum Hungaricarum II. Volumen Secundum: Roma; Collegium Germanicum et Hungaricum I. Matricula 1559–1917*, Budapest. 221.

⁴⁹ A száz tételből álló értekezés fejezetei: Praefatio (1); I. Qua certasunt, prae supponuntur (2–14); II. Refelluntur aliorum Sententia (15–26); III. Stabilitur propria sententia (27–37);

Összegzés

A miscellanea anyagban a kéziratosság különféle formái jelennek meg: possessor bejegyzések; colligatum elé kézzel írt tartalomjegyzék; az allegorikus nyomtatott műhöz fűzött jegyzet, értelmezés; colligatumba betett, különálló lapok; a kiadvány végéhez kötött üres oldalakra beírt, a nyomtatvány tartalmához kapcsolódó más szerző műve kézzel bemásolva; colligatum végére bejegyzett alkalmi költemények, versfordítások, gyászversek, sírversek, épületfeliratok, találós kérdések, logogrifek, színdarabok, beszédek, orvosi receptek, teológiai és pedagógiai disszertációk. A colligatumokba betett különálló lapok tartalma gyakran iskolai tananyag, de található rajtuk chronostichon és alkalmi vers is. A Martinba került jászói kéziratok könyvek tartalma hasonlóan vegyes: az imádságoktól a beszédeken át a kassai és nagyvárad asszonyok verses dicséretéig széles tematikát mutat. Az alkalmi költemények nyelve latin, magyar és szlovák. Mindezek nagy része – különös tekintettel a színdarabokra és versekre – önálló vizsgálatot érdemelne.

ANNA TÜSKÉS

*Manuscripts and Manuscript Entries in the Miscellanea Collection
of the Premonstratensian Abbey's Library in Jászó/Jasov*

In the miscellanea collection, various forms of manuscript annotations appear: possessor entries, handwritten tables of contents preceding the colligatum, notes attached to allegorical printed works, interpretations, separate pages inserted into the colligatum, handwritten works by other authors related to the content of the printed text, occasional poems, poetry translations, funeral poems, epitaphs, building inscriptions, riddles, logographs, plays, speeches, medical prescriptions, and theological and pedagogical dissertations added at the end of the colligatum. The contents of the separate pages inserted into the colligatums are often school materials, but they also contain chronostichons and occasional poems. The content of the Jászó (Jasov) manuscript books found in Martin is similarly varied, ranging from prayers to speeches to poetic praise of the women of Kassa (Košice) and Nagyvárad (Oradea). The languages of the occasional poems include Latin, Hungarian, and Slovak. Much of this content—especially the plays and poems—would merit independent investigation.

IV. Mire consona Jesuitarum Systemati ostendit (38–47); V. Auctoritate firmatur S. Augustini (48–60); VI. Defenditur Augustinianum Systema (61); Objectiones Praedeterminantium (62–69); Objectiones Suaristar (70–73); Molinistarum Objectiones (74–91); Objectiones Congruistarum (92–100).